የዳኝነት ነፃነት እና የምርመራ ሂደት

እመሐ መኮንን

(የሕግ ጠበቃ)

የዳኝነት ነፃነት ጥንታዊ ከሚባሉ የሕግ ግንዛቤዎች ውስጥ ሊመደብ የሚችል ነው። የዳኝነት ነፃነት ማለት የዳኝነቱ አካል ለሕግ ብቻ ተገዢ የሚሆንበት ማለት ሲሆን ዳኛው ደግሞ እንደግለሰብ ከየትኛውም አይነት ጫና ነፃ ሆኖ እና ለህሊናው ተገዢ ሆኖ የሚሰራበት ነው።

በዘመናዊ የመንግስት አስተዳደር ውስጥ ሶስት አካላት እንዳሉ ይታወቃል። እነሱም ሕግ አውጪው፣ ሕግ ተርጓሚውና ሕግ አስፈፃሚው ናቸው። እነዚህ አካላት በራሳቸው የተነጣጠሉ ናቸው። ‹አንዳቸው በሌላቸው ላይ ጣልቃ አይገቡም› የሚል ነባር መርህ አለ።

ይህም ሆኖ ግን አንዳቸው ሌላቸውን የሚቆጣጠሩበት ህጋዊ አሰራር ደግሞ አለ። በዚች አጭር መጣጥፍ ማተኮር የምፈልገው በዳኝነት አካሉ እና ከሕግ አስከባሪው ደግሞ በፖሊስ ላይ ነው። የዳኝነት አካሉ ነፃ ሆኖ ለሕጉ እና ለሙያው መርሆች ብቻ የሚገዛ ከሆነ ለህዝቡ ደህንነት ዋስትና ይሆናል።

የዳኝነት አካሉ ነጻ ነው ሲባል የሚችለው ከማንኛውም አይነት የውጪ ጣልቃ-ገብነት ሲጠበቅ ብቻ ሳይሆን እያንዳንዱም ዳኛ ራሱን ከማንኛውም አይነት ጫና ነፃ አድርጎ ሃላፊነቱን ሲወጣ ጭምር ነው። የውጪ ጣልቃ ገብነት በዋነኛነት ከመንግስታዊ አካል በተለይም ከአስፈፃሚው አካል የሚሰነዘረውን ቀጥተኛ እና ቀጥተኛ ያልሆነ ተጽዕኖ የሚመለከት ሲሆን ግለሰቦችን ጨምሮ ሌሎች መንግስታዊ ያልሆኑ አካላትም ተጽዕኖ ለማድረግ አይሞክሩም አይባልም።

የመንግስት ቀጥተኛ ተፅዕኖ ሲባል የመንግስት አካል ፍርድ ቤቱን በተለያየ መንገድ ሲጫነው ወይም በሌላ አገላለፅ የመንግስት ባለስልጣን በፍ/ቤቱ አስተዳደር ላይ ወይም ክሱን በያዘው ዳኛ ላይ መልክ-ብዙ ተፅዕኖ በማሳደር የፍርዱን አካሄድ እሱ በሚፈልገው መንገድ ለማስተየር ሲሞክር ማለት ነው።

ሌላኛው የቀጥተኛ ተፅዕኖ ማሳያ ለዳኝነቱ ስራ መሳካት ምቹ የሆነ አውድ እንዳይፈጠር በማድረግ ሊገለፅ ይችላል። ነገር ግን ከዚህ በላይ እንደተገለፀው የዳኝነት አካሉ ነፃ እንዲሆን ከውጪ ጣልቃ ገብነት መጠበቁ አስፈላጊ የሆነውን ያህል እያንዳንዱ ዳኛም በግል ከፍተኛ ሐላፊነት አለበት የሚል እምነት አለኝ። ዳኞች ስራቸውን ሊያሳጣቸው የሚችል አደጋ ከፊታቸው ቢጋረጥ እንኳን ነፃነታቸውን ለድርድር ማቅረብ አይኖርባቸውም።

በርግጥ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ባልሰፈነባቸው የአለም ሀገራት የሚገኙ መንግስታት በዳኝነት ሙያ ላይ እንዲሰማሩ የሚያደርጓቸው ግለሰቦች፣ በአብዛኛው ይህን መሰሉ ግለሰባዊ ልዕልና የሌላቸውና ሙያዊ ነፃነታቸውንም ለማስጠበቅ ቁርጠኝነት የሌላቸው ሆነው ይታያሉ።

እንደሚታወቀው ዳኞች ፊት የሚቀርቡ ጉዳዮች በአይነታቸው የተለያዩ ናቸው። አንዳንዶቹ ደረቅ ወንጀል ሊሆኑ ይችላሉ። ሌሎች ደግሞ በድርጅቶችና በግለሰቦች ወይም በተቋማት መካከል የሚደረጉ የፍትሐ-ብሔር ሙግቶች ይሆናሉ።

መንግስት በከሳሽነት፣ በተከሳሽነት ወይም በተጎጂነት የሚቀርብባቸው የወንጀልና የፍትሐ-ብሔር ጉዳዮችም ዳኞች በነፃነት ሕጉን ብቻ መሠረት አድርገው ውሳኔ እንዲሰጡባቸው የሚጠበቁ ጉዳዮች ናቸው። እንግዲህ የዳኝነት ሙያ እጅጉን ፈተና ላይ የሚወድቀው በዚህ ጊዜ ነው። ከዚህም መሀከል ደግሞ በተለይ በወንጀል ጉዳይ ሲሆን እጅግ አስቸጋሪ ነው። ‹‹መንግስት ጥቃት ተፈፅሞብኛል›› የሚል ጉዳይ ወደ ፍርድ ቤት በሚመጣበት ወቅት፣ አንድ ዳኛ የባልና ሚስትን ጉዳይ በሚያይበት ነፃነት ጉዳዩን ለማየት እንደሚቸገር አያጠያይቅም። በተለይም ጉዳዩ ከፍተኛ የሙስና ወንጀልን የሚመለከት፣ ወይም ሃሳብን በነፃነት ከመግለጽ ጋር የተያያዘ ሲሆን፣ ወይም ደግሞ የሽብርተኝነት ክስ ሲሆን ይህ ጎልቶ የሚታይ ይሆናል።

በእኔ አመለካከት አንድ ዳኛ ብቁ ነው የምለው በትምህርት ደረጃውና በስራ ልምዱ ላይ ብቻ ተመስርቼ አይደለም። ከዚያ ይልቅ በማናቸውም ጉዳይ እና በተለይ ደግሞ መንግስት ተከራካሪ ወይም ተጎጂ ሆኖ በሚቀርብባቸው ጉዳዮች ቃለ-መሀላ የፈፀመበትን የሙያውን ስነ-ምግባር ከመንግስት በኩል ለሚመጣ ጫና ሳይንበረከክ በፅናት ሲቆም ጭምር ነው። ይሄ ከየትኛውም የሕግ ትምህርት ቤት የማይገኝ ታላቅ ብቃት ነው።

ነገር ግን አንዳንድ ጊዜ በሚገርም ሁኔታ ዳኞች ከባለስልጣናት በኩል ምንም አይነት ጫና ሳይፈጠርባቸው፣ በራሳቸው ቅድመ-ፍርሃት የመንግስት ፍላጐት የመሰላቸውን ለማስፈፀም የሚንቀሳቀሱበት ሁኔታ እንዳለ ሁሉ አልፎ አልፎ ደግሞ ይህን የፍርሃት መጋረጃ ቀደው በግልጽ ነፃነታቸውን የሚያሳይ ውሳኔ ሲሰጡ ይታያል።

ይህን ነገር በአንድ የቆየ ምሳሌ እናስደግፈው… ለምሳሌ ዳኛ ብርቱካን ሚደቅሳ በዳኝነት ስራዋ በነበረችበት ጊዜ በሙስና ወንጀል ተጠርጥረው ለጊዜ ቀጠሮ ጥያቄ የቀረበላትን የአቶ ስዬ አብርሃን ጉዳይ ያስተናገደችበትን አግባብ ማስታወስ ይቻላል። ወ/ሪት

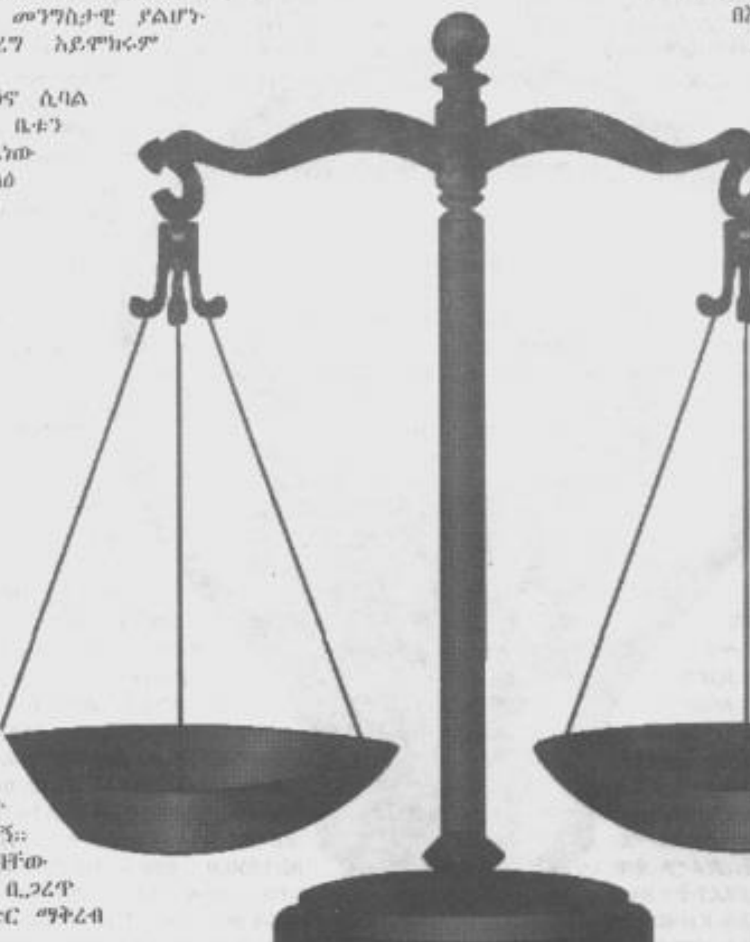

ወደ ገፅ 29 ዞሯል

ብርቱካን፣ ከሕዝ ስዩ ጋር ምንም አይነት ግላዊ ትውውቅ እንደሌላት መረዳት ይቻላል። የቀረበላትን የጊዜ ቀጠሮ ጥያቄ ስትመረምርም ለሙያዋ ነፃነትና ለሕጉ የበላይነት መታመኗን ከውሳኔዎቿ እንረዳለን።

ጉዳዩን ተመልክታ ለውሳኔው በዋስ ስትለቃቸውም፣ የመንግስት ተፅዕኖ እልክበረባትም ለማለት ይከብዳል። ለዚህም ማሳያ ሊሆነን የሚችለው፣ አቶ ስዩ ከግቢው ብዙም ሳይርቁ ወደ እስር ቤት የመመለሳቸው እውነታ ነው። እዚህ ጋር እንግዲህ ዋናው ነጥብ ምን ያህሉ ዳኞች በመንግስታዊ ሚና ውስጥ የሙያውን ነፃነት ለማስጠበቅ በፅናት ይታገላሉ? የሚለው ነው። እርግጥ ነው፣ ለሙያ ነፃነት ከመንግስት ጋር መታገል ከባድ ዋጋ ያስከፍላል። ለዚህም ነው ወ/ሪት ብርቱካን ከዚያ በኋላ ማግኘት የነበረባትን ዕድገቶች ሳታገኝ መቅረቷን እምርራ ስትናገር የነበረው።

እኔ በግሌ፣ ለሙያ ነፃነት የሙቶምን ጥንካሬ አብዝቶ የምመለከተው በሴቶች ዳኞች ዘንድ ነው። ከዳኛ ብርቱካን ሚደቅሳ በተጨማሪ በአራዳ ምድብ ችሎት ለረጅም ጊዜ ጊዜ ቀጠሮ ሲያስተናግዱ የነበሩት ዳኛ ታሪኳ ለዚህ ተጨማሪ ማስረጃ ይሆኑኛል ብዬ እምናለሁ። እኔ በጥብቅና በቆምኩባቸው በርካታ ጉዳዮች እኚህ ዳኛ ብዙ ጊዜ ተጠርጣሪዎች በምርመራ ወቅት ያረስብን በሚሉት ግርፋትና ድብደባ ከፍተኛ ቁጥጥር ውስጥ ይገቡ ነበር። በፖሊስ የሚቀርበውን የተደጋገመ የጊዜ ቀጠሮ ጥያቄም ብዙ ጊዜ ውድቅ ሲያደርጉ ተመልክቻለሁ። እንዲያውም በአንድ ወቅት እኚሁ ዳኛ በአንድ ጉዳይ ፖሊስ በወንጀል ተጠርጥሯል በሚል እስር ያቀረበውን ሰው የተነገረበትን ወንጀል ፈጽሟል ብሎ ለመጠርጠር መነሻ የሚሆን ነገር እንኳን አላቀረብክም በሚል በነፃ ወደቤቱ እንዲሄድ በመፍቀድ የወ/መ/ሥ/ሕ/ቁ 59 ድንጋጌ አራተኛ አማራጭ ትርጉም ተግባራዊ ሲያደርጉ ለመመልከት ችያለሁ። በእርግጥ እኚህ ዳኛ በዚህ ጥንካሬያቸው ስለመሸለማቸውም ይሁን ስለመመስገናቸው መረጃ የለኝም።

በነገራችን ላይ እዚህ ጋር አሁን በጥብቅና በቆምኩበት የ‚ጋዜጠኞች እና ጦማሪያን የጊዜ ቀጠሮ ክርክር ፖሊስ ከአንዴም ሁለቴ በመደበኛው የወ/መ/ሥ/ሕግ መሠረት የጊዜ ቀጠሮ ጥያቄ ሲያቀርብ ቆይቶ በድንገት ጉዳዩ በጸረ ሽብር አዋጁ መሰረት ታይቶ የ28 ቀን ተጨማሪ ጊዜ ይሰጠኝ በማለት ያቀረበውን ጥያቄ ውድቅ ያደረጉትና በሌላ ጊዜ ፖሊስ በተደጋጋሚ የሚያቀርባቸውን የተጨማሪ ጊዜ መጠየቂያ ምክንያቶች ካሁን በኋላ ሊታቀርባቸው አይፈቀድልህም በማለት ትዕዛዝ የሰጡት ዳኞች ሴቶች መሆናቸውን ደስ እያለኝ ለመግለጽ እወዳለሁ።

በአጠቃላይ እዚህ ጋር ለማንሳት የፈለኩት ነጥብ ስለዳኝነት ነፃነት ስናወራ ሁል ጊዜ ጣልቃ በመግባትና የፍትህ ስርዓቱን ጤናማ ፍሰት በማወክ የሚወቀሰው መንግስት ብቻ ሳይሆን ዳኞችም እንደባለሙያና እንደግለሰብ የራሳቸው የሆነ ወሳኝ ድርሻ እንዳላቸው ነው።

በእርግጥ አንዳንዶች እንደገራገር አስተያየት ሊመለከቱት ቢችሉም፣ በዚህ ጉዳይ ላይም መንግስት ራሱ በሙያ ነፃነታቸው ላይ የማይደራደሩ ዳኞችን ለማፍራት ሀላፊነት አለበት የሚል እምነት አለኝ። ለምሳሌ በተለያየ ጊዜ ዳኞች ስልጠና ይወስዳሉ። እርግጥ ነው ስልጠናው በምን ዘሪያ እንደተሰጠ ብዙ ጊዜ ግልጽ ሲሆን አይታይም። ለሳምንታት ስራ ተስተጓጉሎ የተሰጠው ስልጠና በኋላ በስራ ላይ ያመጣው ለውጥ ወይም ያበረከተው አስተዋፅኦም ምን እንደሆነ አይታወቅም። በኔ እምነት አስተዳደሩ ለስልጣኞቹ ዳኞች ስልጠና፣ መስጠት ካለበት ዋነኛው ማጠንጠኛ የዳኝነት ነፃነት መሆን ይኖርበታል። በስልጠናውም ለዳኝነት ነፃነት ምልዐት እያንዳንዱ ዳኛ ሀላፊነት እንዳለበት ማስገንዘብና ይህን ሀላፊነቱን ለመወጣት ብቁ እንዲሆን ማድረግ ያስፈልጋል።

እዚህ ጋር የዳኞችን የሙያ ነፃነት አስፈፃሚው አካል ይፈልገዋል ወይ? የሚለው አነጋጋሪ መሆኑን ባምንም ሊደረግ የሚገባው ግን ይኼ መሆኑን ለመጠቆም እፈልጋለሁ።

እንግዲህ እልፎ አልፎ በግለሰብ ደረጃ የምንመለከታቸው ለፍትህ ስርዓቱ በቀናዒነት የሙቆም ነገር እንዲሰፋና የሁሉም መገለጫ እንዲሆን ሰፊ ስራ መስራት ያስፈልጋል። የባለስልጣናቱን መሻት ተቃርኖ ለህጉ ተፈፃሚነት መቆም ዋጋ ሊያስከፍል ቢችልም ዋጋ ሊያስገኝ የሚችልበት ጊዜና ሁኔታ ሊፈጠር እንደሚችል ማሰብም ብልህነት

በእርግጥም ማሰብ ያለብን ይህ አባባልና ግንዛቤ በእርግጥ የዚያ የአንድ ፖሊስ ነው ወይስ በጠቅላይ የተቋመ አባላት ላይ የሰረፀ አረዳድ? ይሄ በጣም አሳሳቢ ነው። በኔ እምነት የ80 ሚሊዮን ህዝብን ደህንነት እየጠበቁ፣ የእንዱን ተከሳሽ መብትም በትይዩ ማክበር ይቻላል።

ነው። ስለጥረትና ስለትግል የምናወራውም እነ ተግዳሮቶች ስላሉ ነው።

* * *

"ዞን 9" እንባሉን እንጂ በሌሉ "ዞን ዘጠኝ" በመባል ከሚታወቁት ጋዜጠኞች እና ጦማሪያን የጊዜ ቀጠሮ ክርክር ጋር በተያያዘ መግለጫ መድረክ ስላገኘሁ ጥልቅ ቅሬታዬ ትንሽ እንድል ፈቃድ ልጠይቅ። የዞን ዘጠኞች የጊዜ ቀጠሮ ክርክር በተመለከተ በርካታ ሕጸጾች መኖራቸው እንደተጠበቀ ሆኖ አንድ የተዛነፈ ወሳኝ ነገር አለ። ከታሰሩ 23 ቀን እስኪሆናቸው ድረስ ጉዳያቸው ሲታይ የነበረው በመደበኛው የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ-ስርዓት ህግ መሰረት አስራ አራት - አስራ አራት ቀን እየተጠየቀ በእንጻሩ ፍ/ቤቱ 10 ቀን ብቻ እየፈቀደ ነበር።

ይሄ የሚያሳየው እንግዲህ ጋዜጠኞቹ እና ጦማሪያኑ ተጠርጥረዋል የተባለው በተራ ወንጀል መሆኑን ነው። በኋላ ግን ፖሊስ በድንገት ከዛሬ ጀምሮ በሽብርተኝነት ወንጀል ነው የምጠረጥራቸው ብሎ የፀረ-ሽብር አዋጁን በመጥቀስ ተጨማሪ የጊዜ ቀጠሮ እንዲሰጠው በጠየቀው መሰረት ፍ/ቤቱም 28 ቀናት ነው የሰጠው።

በፀረ-ሽብር አዋጁ ደግሞ... 28-28 ቀን ቀጠሮ እየተሰጠበት ለአራት ወር ሊቆይ እንደሚችል ያስቀምጠዋል። በመሆኑም በሽብር ወንጀል ተጠርጥረዋል ከተባለበት ጊዜ በፊት ያለው ጊዜ በምን አግባብ ይታያል የሚለው ነገር ትልቅ ጥያቄ የሚያስነሳ ነው።

ይኸን ጉዳይ በአንደኛው የቀጠሮ ቀን ለተከበረው ፍርድ ቤት አቅርቤ ነበር። ነገር ግን ታሳሪዎቹ በምንም ርዕስ ስር ሊካተት በማይችል ሁኔታ በከንቱ የታሰሩበት ጊዜ ለሳው ቢቀር እንደ አንዱ የሽብርተኝነት ክስ የቀጠሮ ጊዜ ይታይ ብዬ ሀሳብ ባቀርብም በፍ/ቤቱ ተቀባይነት ሊያገኝ አልቻለም። ተገንዷል የምለውን እንዱ ቅሬታ ያፈጠረብኝም ይሄው ነው።

በሌላም በኩል ደንበኞቼ በማዕከላዊ ምርመራ በግሌ ባናገርኳቸው ወቅትም ሆነ በፍርድ ቤት በግልፅ እንደተናገሩት በተለይ በመጀመሪያዎቹ የታሰሩባቸው ሰሞናት አካላዊ ድብደባ እንደደረሰባቸው አይነቱን ጨምረው ተናግረዋል። ጥፊና ቦክስን ጨምሮ ውስጥ እግራቸው ሳይቀር ግርፋት እንደደረሰባቸው የተናገሩም አሉ። በመሆኑም ጉዳዩን ከፍ/ቤቱና ከፖሊስ ጋር በተነጋገርንበት ጊዜ ፖሊስ እንደተቋም እንዲህ አይነቱን የመረጃ ማግኛ ተግባር መጠቀምን እንደማያደርግ ገልፆልናል።

በሌላ በኩል ግን በዚህ የምርመራ ስራ ላይ የተሰማሩ አንዳንድ የፖሊስ አባላት እንዲህ አይነቱን ተግባር አይፈፅሙም ለማለት የሚቸገር መሆኑንና እንዲያውም በተለያየ ጊዜ መሰል የማውጣጫ መንገድ ሲጠቀሙ ያገኛቸውን አባሉቹን ለፍርድ ማቅረቡን ፖሊስ እራሱ ነግሮናል።

ፖሊስ እንደተቋም ይህን ተግባር ማስቆም ካልቻለና ይህን የሚፈፅሙ አባላቱን ሳይሸፋፍን እስካልተጣና እስካላስወገደ ድረስ ግን ይህን መሰሉ ተግባር የራሱ መገለጫ ሆኖ መቀጠሉ የማይቀር ነው። እርግጥ ነው ደንበኞቼ አሁን የምርመራ ጊዜያቸውን እንደጨረሱ ነግረውኛል። ያለምንም እንቅስቃሴ አራት በአራት በሆነች ቤት ውስጥ ለሽንት ብቻ (በቀን ሁለት ግዜ) እየወጡ በቂ የፀሐይ ብርሃን በማያገኙበት ሁኔታ ተከርችመው መቆየታቸው ለተለያየ አይነት አካላዊና ስነ-ልቦናዊ ህመም እየዳረጋቸው ይገኛል።

በወንጀል መጠርጠራቸው ላይ ምንም ጥያቄ ማንሳት አይቻልም። ጥያቄ የሚነሳው በወንጀል ተጠርጥረው በህግ ጥላ ስር እስኪረቱ ድረስ ህገ-መንግስታዊ መብቶቻቸው ሳይሸራረፉ እስመከበራቸው ላይ ነው። ለምሳሌ በፖሊስ ዘንድ ያለውን የተከሳሽ መብት ከግንዛቤ ያለማስገባት አዝማሚያ ለመረዳት አንድ ተጠርጣሪ ደንበኛዬ የነገረኝን በምሳሌነት ማንሳት ይቻላል።

ፖሊሱ፣ ‹ለእኔ እንዳንተ ካለው ተጠርጣሪ ሽብርተኛ መብት ይልቅ የሚያሳስበኝ የ80 ሚሊዮን ህዝብ ደህንነት ነው›› ነበር አለ የተባለው።

በእርግጥም ማሰብ ያለብን ይህ አባባልና ግንዛቤ በእርግጥ የዚያ የአንድ ፖሊስ ነው ወይስ በጠቅላይ የተቋመ አባላት ላይ የሰረፀ አረዳድ? ይሄ በጣም አሳሳቢ ነው። በኔ እምነት የ80 ሚሊዮን ህዝብን ደህንነት እየጠበቁ፣ የአንዱን ተከሳሽ መብትም በትይዩ ማክበር ይቻላል።

የህጉ ፍልስፍናም ይሆንኑ ይደግፋል። ‹አንድ ንፁህ ሰው ያለአግባብ ከሚንገላታ አንድ ሺህ ወንጀለኛ ቢያመልጥ ይሻላል› ነው የሚለው። ምክንያቱም ንፁህ ሰው በምንም አግባብ ዋጋ መክፈል የለበትም። ይህም የሚባልበት ምክንያት ከወንጀል ጋር በተያያዘ መታሰር የማይመለስ ጉዳትን የሚያስከትል በመሆኑ ነው።

በመጨረሻም ሊነሳ የሚገባው አንድ ነጥብ ይኖራል። ነፃና ፍትሃዊ ስርዓት መዘርጋት ቀስትናው ለሁላችንም ነው። የሀገራችንን የፖለቲካ ታሪክ እንደታዘብነው ከግምት ውጪ የሆነና ምፀታዊ ነው።

የተማመኑበት ወንበር ይከዳል። ከበፊን ተንቀሳ እስር ቤት መወርወር ይኖራል። ለጊዜያዊ አላማ የተረቀቀ ‹‹ህግ›› በተቃራኒው ራስን መቅበሪያ ይሆናል።

ባልተረጋጋ የፖለቲካ ዐውድ ውስጥ ፍትሃዊና ነፃ የሆነ የዳኝነት ስርዓት ባልተተገበረበት ሁኔታ የጊዜና የሁኔታ ካልሆነ በስተቀር ገዢውም ተገዢውም ዋስትና አልባ መሆናችን ግንዛቤ ውስጥ ሊገባ ይገባል። □